

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

7 /1 (Bahar 2020): 953-970.

KUTSAL BİR MEKÂN OLARAK AİLE KURUMU VE KADININ ROLÜ
-MEDİNE DÖNEMİ-

The family organization as a holy space and the role of women
-Medina period-

İlyas UÇAR

Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, İslam Tarihi Anabilim Dalı, e-Mail:ilyasucar@gmail.com Orcid No: 0000-0002-7125-8995

Hakemler / Referees:

Doç. Dr. Mithat ESER / Konya Selçuk Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Gencal ŞENYAYLA / Pamukkale Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received: 02 Mayıs / May 2020
Kabul Tarihi / Accepted: 18 Haziran / July 2020
Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / July 2020
Cilt / Volume: 7
Sayı / Issue: 1
Sayfa/ Pages: 953-970.

Atıf / Cite as: Uçar, İlyas. "Kutsal Bir Mekân Olarak Aile Kurumu Ve Kadının Rolü -Medine Dönemi-" [The family organization as a holy space and the role of women -Medina Period-]. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi; Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 7/1 (2020): 953-970.

Doi: <https://doi.org/10.17859/pauifd.730924>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, *iThenticate* intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with *iThenticate* plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees

www.dergipark.gov.tr/pauifd

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD), 7 (1) 2020: 953-970

**KUTSAL BİR MEKÂN OLARAK
AİLE KURUMU ve KADININ ROLÜ
-MEDİNE DÖNEMİ-***

İlyas UÇAR**

Öz

Hayatın ontolojik temeli olarak aile, her toplumun en önemli kurumlarından birisidir. Bir kadın ve bir erkek tarafından kurulan aile, tarihsel süreç içerisinde din ve gelenek gibi kendisine meşru birer dayanak bulmuş ve sosyal yaşamı düzenleyen bazı kurallar ve kurumlar tarafından da korunmuştur. Cahiliye toplumunun kadın ve aile bakışı bağlamında İslâm dinin ortaya koyduğu yeni anlayış ve düşünce biçimleri bu korunma ve yeniden üretme esasının temelini oluşturmaktadır. Çünkü, İslâm'ın ana gayesi insanın dünya ve ahiret mutluluğudur. Mutluluk, temelinde sevgi, saygı ve karşılıklı anlayış olan bir kavramdır. Aile ise mutluluğun en önemli araçlarından bir tanesidir. İslâm dini, hem kadına hem de aileye yeni bir anlam kazandırmıştır. Erkeğin ailedeki rolünü yeniden düzenlemiştir. Medine dönemi bu değişim ve dönüşümün gerçekleştiği ilk ve en önemli dönem olması yönüyle oldukça önem arz etmektedir. Biz bu çalışmamızda bu nedenle Medine dönemi özelinde aile kurumunun oluşumunda kadının rolü ele almaya ve değerlendirmeye çalışacağız.

Anahtar Kavramlar: İslam Tarihi, Medine, Kadın, Aile, Mekân, Toplumsal Yapı.

**The family organization as a holy space and the role of women
-Medina period-**

Abstract

As an ontological basis of life, family is one of the most important institutions of every society. The family, founded by a woman and a man, has found itself a legitimate basis in the historical process like religion and tradition and has been protected by some rules and institutions that organize social life. In the context of the women's and family view of the ignorant society, the new understanding and ways of thinking that Islam reveals form the basis of this protection and reproduction principle. Because the main purpose of Islam is the happiness of the world and the hereafter. Happiness is a concept that is based on love, respect and mutual understanding. Family is one of the most important tools of happiness. The religion of Islam has given a new meaning to both women and the family. He rearranged the role of the man in the family. Medina period is very important in terms of being the first and most important period in which this change and transformation took place. In this study, -for this reason-, we will try to consider and evaluate the role of women in the formation of the family institution specifically for the Medina period.

Keywords: Islamic History, Medina, Women, Family, Space, Social Structure.

* Bu çalışma Uluslararası 22-24 Kasım 2019 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen Mevlid-i Nebi Sempozyumu'nda sunulan tebliğin gözden geçirilmiş ve düzenlenmiş halidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, İslam Tarihi Anabilim Dalı, e-Mail: ilyasucar@gmail.com Orcid No:0000-0002-7125-8995

STRUCTURED ABSTRACT

Individuals who make up a holy family change according to periods, regions, social and economic structure. The holy family institution is divided into two parts as core and extended family. While only the mother, father and child are in the core family, the extended family consists of husband and wife, children, grandchildren, bride, groom, uncle, uncle, aunt and aunt. The family is not only a social but a religious community in almost all religions. So it is a sacred institution. For this reason, Islam gave great importance to this institution and encouraged people to start families with various verses and hadiths. Because the family is both an environment where the person finds peace, a means for the continuation of the generation, and a tool that prevents the person from various evils considered a sin in religion.

As in many societies, the Islamic family structure is patriarchal. But this family has a different structure than Judaism, Roman and old Arab society. This situation causes serious differences between the jahiliyyah and the Islamic period. For examples, in terms of Islamic law, men and women are essentially equal. Indeed, in a hadith, women are presented as people with the same rights, not as property of men. Likewise, being a woman does not have a negative effect on one's merit; Men and women are in the same situation in terms of qualifications that a person should have in order to be considered fully qualified. However, throughout history, women have shown a blurred appearance in daily life in most societies. Although an angel of his holy family was seen, he could not have had enough rights in social relations. Women started to be seen more in daily life after the religion of Islam came and took a different position in the formation of the family institution.

Islam has put a ban on marriages with blood, milk and relatives to a certain extent and ended many prohibitions in the period of jahiliyyah. In addition, marriage to stepmother or aunt is also prohibited. It is forbidden to marry the stepmother, regardless of the shape. These rules represent an important transformation in the family institution. There was a similar (mohar) in Judaism in the pre-Islamic Arab society. Expressing that the man pays a certain amount of money or goods to the woman during the marriage or under the payment debt, the bride price, gained a different identity with the religion of Islam. In Islamic law, the bride price is not given to the family of the woman to marry, but to her personally, and the woman saves her as she wishes, just like her other property. This situation refutes the claims that the paid bride price sales price and the marriage are also a sales contract. It is not possible for a person to become a party, to take the sales price and to be a contract. In fact, the purpose of bride price is to give women economic power and prevent abuse of divorce.

One of the common practices made in the pre-Islamic Arab society is polygamy. In Islam, the family is founded mainly on single marriage (monogami). However, in certain circumstances, the husband was allowed to marry up to four. However, it should not be forgotten that this is not an order, but a license applied under certain conditions. Due to monogamy, the woman can stay tied to the family institution more tightly and in a controlled manner. As a matter of fact, with this order of Islam, it is observed that Muslim societies, especially Companions, preferred single marriage throughout history, and some rich people and those engaged in agriculture have applied to marriages to a certain extent.

Finally, as with all societies and religions that encourage the establishment of the Holy family, the Islamic religion allowed certain family unions to be broken under certain conditions. The system adopted for divorce seems to be a middle way between the Jewish practice that corrupt the divorce and the Christian exercise that never accepts it. The Prophet has various orders and recommendations for spouses to treat each other well and to maintain family unity. Divorce is the last solution to be applied by spouses who do not agree with each other. Before this, the dispute resolution between spouses, if this is not possible, referring to the referees to be selected from the families of the two

parties is one of the methods to be applied. If these do not benefit, divorce is allowed as a last resort. In Islamic law, although the woman has a more limited authority on divorce, she can divorce by agreeing with her husband or by a court decision in the presence of certain reasons. As with the continuation of the family union, after the breakdown of this union, the husband and wife, especially the husband's children, have certain responsibilities.

Keywords: Islamic History, Medina, Women, Family, Space, Social Structure.

GİRİŞ

İnsanoğlu canlı bir varlıktır. Canlı olması nedeniyle kâinatta var olan bir düzen ve kanuna tabidir. Doğar, büyür, yaşlanır ve ölür. Buna rağmen onu diğer canlılardan ayrı bazı özelliklere sahiptir. Allah, “Sonra onu şekillendirip ona ruhundan üfledi. Sizin için işitme, görme ve idrak duygularını yarattı. Ne kadar az şükrediyorsunuz!” ayetiyle kendi hayatından canlılar içinde yalnız insana hayat vermiştir.¹ Ayrıca ona diğer canlılarda olmayan “soyunu devam ettirme” gibi bilinçli ve istemli bir imkân tanımıştır. Bir dişi ve erkekten yaratılan tüm canlılar içinde erkek ve kadın, karşılıklı rızaya dayalı ve belli kuralları olan bir kurum aileyi oluşturma imkanına sahip olmuşlardır. Fakat tarih boyunca farklı toplumlarda farklı zamanlarda kadın ve erkek arasında oluşturulan aile kurumu suiistimale varacak derecede anlayışlar barındırmıştır. Oysa toplumun kadın ve erkeğe belirli özellikler ve roller yüklemesi toplumsal ilişkiyi şekillendiren en önemli etkidir. Toplumsal cinsiyet olarak bilinen bu yükümlülük ve davranışlar çok değişik sebepler tarafından tüm coğrafyamızda toplumsal ilişkilere dair anlatılarda çoğunlukla erilliği ön plana çıkartmış, kadın adeta gündelik hayatta kaybolmuş bir beden olarak flu bir görüntü sergilemiştir. Oysa kadınların mekânlarda nasıl gezindiklerine, ne tür roller ve işlevler üstlendiklerine, mekânlarda kurdukları ilişkilerle mekânları nasıl anlamlandırdıklarına, varoluş biçimleriyle mekânların nasıl bütünleştiğine dikkatlice bakmak bu görüntüyü netleştirmek adına çok önem taşımaktadır.²

Gündelik hayatın en önemli kurumlarından birisi olan aile aynı zamanda erkek ve kadından oluşan toplumsal etkileşimin ana merkezi sayılabilecek bir mekândır. Tarih boyunca tüm toplumlarda aile kurumunun var olması bu kutsal mekânın, toplumsal ilişkilerin çekirdeğini oluşturmasıyla ifade edilebilir. Birbirinden kaçamayan ve bağımsız kalamayan³ bu kavramlar üretim ve tüketim kültürü bakımından eşit ve ortak kullanım alanı olarak görülse de kadınlar hemen hemen her toplumda öncelikle kapalı bir mekân olan ev (kutsal-fiziksel mekân)⁴ ile

---

¹ Secde, 32/9.

² Kadın ve mekân konusunu müstakil olarak ele alan, “Kadın ve Mekân, Yoktan Var Eden Kadınlar, Mekânların Sınırladığı Kadınlar ve Kadın Hallerinden Yansımalar” olarak üç ana başlıktan oluşan bir çalışma için bkz. Gönül Bakay vd. (ed.), *Kadın ve Mekan Tutsaklık mı? Sultanlık mı?* (İstanbul: Turkuvaz Kitap, 2010).

³ Gönül Bakay vd. (ed.), *Kadın ve Mekan Tutsaklık mı?*, 11.

⁴ Mekân kavramı ve türleri hakkında daha fazla bilgi için bkz. İlyas Uçar, *Hz. Muhammed Zamanında Medine’de Gündelik Hayat & Mekânın Üretimi* (Ankara: Fecr, 2019), 44 vd.

özdeşleştirilmişlerdir. Doreen Massey'in şu sözü kadınların kendi kimlikleri ile evleri arasında derinlemesine bir bağıntı olduğunu desteklemektedir.⁵

“Kadınların evcil mekâna kapatma girişimi spesifik olarak hem mekânsal kontrol biçimi hem de kadın üzerine yapılan bir kontrol eylemidir.”

Kadın ve mekân ilişkisini ev ile sınırlandırmak elbette yanlış olacaktır. Ancak Massey'in vurguladığı gibi eve hapsedilen kadın ya da gündelik hayatta kaybedilen/unutulan kadın bedeni -dindar veya dinsiz pek çok toplumda- her zaman daha az problem olarak algılanmıştır. Sanıldığı gibi bu durum Müslüman toplumlar için geçerli bir şey de değildir. Tarihte birçok topluluk, kadının mekâna açılmasına veya mekânda daha fazla boy göstermesine dolaylı-dolaysız pek fırsat tanımamıştır. Örneğin eski Hint toplumlarında var olan “Manu” kanununa göre kadın, çocukluğunda babasına, gençliğinde kocasına, kocasının ölümünden sonra da oğluna veya kocasının akrabasından bir erkeğe bağlı olarak yaşamak durumundaydı ve herhangi bir hakka sahip değildi.⁶ XIX. yüzyıl sonlarında Büyük Britanya’da kadınların iş piyasasında kesinlikle yer almaması istenmemiştir. Çalışma şartlarının kadınların sağlığını riske attığı ifade edilerek kadınlar kontrol altına alınmaya çalışılmış ve sonuç olarak kadın ilk kisve olarak bilinen ev hanımlığına mahkûm olmuştur.⁷ Ters olan durumlarda ise kadından yine ilk olarak beklenen şey ev işlerini veya ev hayatını ihmal etmemesiydi. Kadın her koşulda çocuk doğurmalı, ona bakmalı ve mekânsal olarak evin dışarısına pek çıkmamalıdır. Bu durumun doğal sonucu olarak evde kalan, evin tüm sorumluluklarını üstlenen kadın –sözde- yüceltilerek evin meleği olarak ifade edilmiş, çok sevimli görünen bu imajdan çoğu zaman kadın bir kaçış yolu da bulamamıştır.⁸

Tebliğimizin başında ifade ettiğimiz gibi her toplum kendi mekânını kendisi üretir. Sosyologların, antropologların, ilahiyatçıların ve tarihçilerin verdiği bilgiler ışığında bu durumun genelleştirilemeyeceği açıktır. Erillik ve dişilik her topluma göre yeniden biçim değiştirir, bu bakımdan toplumsal mekânlara ve toplumsal cinsiyet ilişkilerine multidisipliner bir yaklaşım ile bakmak daha sağlıklı veriler sağlayacaktır.

1. İslâm’ın Kadını Tanımlaması

En ilkel ve barbar topluluklardan, avcı-toplayıcı gruplara, yerleşik hayata geçiş yapıp medeniyete ulaşan toplumlardan modern-postmodern dünyaya dönüp bakacak olursak giriş kısmında da değinilen “kadın” kavramını anlamlandırmak daha kolay olabilir. Çünkü bir toplum için aile nasıl kutsal bir mekân ise, aile için de kadın kutsal

⁵ Doreen B. Massey, *Space, Place, and Gender* (University of Minnesota Press, 1994), 179; M. Murat Yüceşahin, “Toplumsal Cinsiyet ve Mekânın Karşılıklı İlişkisi: Patriyarkanın Sosyal Mekânı Örgütleyişine Dair Bir Tartışma”, *Kadın/Women 2000 Kadın Araştırmaları Dergisi* 17/1 (2016), 88.

⁶ Ahmed Şelebî, *Mukarenetü'l-Edyan* (Kahire: y.y., 1964), 72.

⁷ Yüceşahin, “Toplumsal Cinsiyet ve Mekânın Karşılıklı İlişkisi: Patriyarkanın Sosyal Mekânı Örgütleyişine Dair Bir Tartışma”, 91.

⁸ “Angels of the home” olarak zikredilen kavram ve daha fazlası için bkz. Yüceşahin, “Toplumsal Cinsiyet ve Mekânın Karşılıklı İlişkisi: Patriyarkanın Sosyal Mekânı Örgütleyişine Dair Bir Tartışma”, 90-92.

bir obje olarak görülmüştür. Bu yüzden öncelikle İslamiyet'in kadın tanımlamasına göz atmak faydalı olacaktır.

İslâm öncesi dönemde kadın pek çok eski din ve medeniyette olduğu gibi değersiz, erkeğe mahkûm, mal gibi görülen ve mekâna mahkûm bir profile sahip idi. Hatta dahası kız çocuk dünyaya geldiğinde maddi yönden bir yük, manevi yönden ise utanç kaynağı olarak telakki ediliyordu. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde anlatılır:

"Onlardan biri, kız ile müjdelendiği zaman içi öfke ile dolarak yüzü simsiyah kesilir! Kendisine verilen kötü müjde! yüzünden halktan gizlenir. Şimdi onu, aşağılanmış olarak yanında tutacak mı, yoksa toprağa mı gömecek? Bak, ne kötü hüküm veriyorlar!"⁹

Ayette belirtilen utanç ve öfke kız çocuklarının zaman zaman diri diri gömülmesine sebebiyet vermiş ancak İslam dini bu kötü işin karşılıksız kalmayacağını şu ayet ile hatırlatmıştır:

"Diri diri gömülen kız çocuğunun, hangi günahtan ötürü öldürüldüğü sorulduğu zaman,"¹⁰

Yukarıda bahsedildiği gibi kız çocuklarının cahiliye döneminde öldürüldüğü Kur'ân-ı Kerîm'de geçen ayetler ile sabittir.¹¹ Tüm bu ayetler müşrik Arap toplumunun "kadın" kavramına bakış açısını göstermesi bakımından önemli olmakla beraber İslâm dininin getirdiği yenilikleri ve değişimleri göstermesi bakımından da önemlidir. Nitekim yeryüzünde bulunan her varlık dişi ve erkek olarak yaratılmış ve aralarında bir fark gözetilmemiştir.¹² Nitekim yaratılan bu varlıkların en değerlisi ve şerefli olan insan da Kur'ân-ı Kerîm'in "*Şüphesiz O, iki eşi, erkeği ve dişiyi, (rahme) atıldığında az bir sudan (meniden) yaratmıştır.*"¹³ ifadesiyle birbirine eş olarak tayin edilmiştir. Toplumun yapı taşı olan ailenin en temel iki ögesi olan erkek ve kadın, Hz. Peygamber'in şu ifadesiyle birbirinin benzeri olarak tanımlanmıştır.

"Kadınlar, erkeklerle birlikte bir bütünü tamamlayan diğer yarıdır."¹⁴

İslâm dini kadınların toplumsal yönden eşitliğe kavuşmasını sağlamanın yanında ahirete yönelik hususlarda da eşitlik prensibi belirlemiş ve cennete girme, sevap kazanma vb. hususlarda bir ayrıma tâbi tutmamıştır:

⁹ en-Nahl, 16/58-59.

¹⁰ Tekvîr, 81/8-9.

¹¹ İsrâ, 17/31; Enâm, 6/140.

¹² "*Düşünüp ibret alınız diye her şeyi de çift (erkekli-dişili) olarak yarattık.*" Zâriyat, 51/49.

¹³ en-Necm, 53/45-46.

¹⁴ Süleyman b. Eş'as Sicistânî, Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd* (Riyad: Mektebetü'l-Meârif, ts.), "Tahâret", 94; Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî* (Riyad: Mektebetü'l-Meârif, ts.), "Tahâret", 82.

“Erkek veya kadın, kim mü'min olarak iyi iş işlerse, elbette ona hoş bir hayat yaşatacağız ve onların mükafatlarını yapmakta olduklarının en güzeli ile vereceğiz.”¹⁵

Tüm bunlar göstermektedir ki İslam'ın kadına bakışı, birey ve haklar bağlamında erkek ile aynıdır. Buna göre hayat hakkı, mülkiyet ve tasarruf hakkı, kanun önünde eşitlik ve adaletle muamele görme hakkı, mesken dokunulmazlığı, şeref ve onurun korunması, inanç ve düşünce hürriyeti, evlenme ve aile kurma hakkı, özel hayatının gizliliği ve dokunulmazlığı, geçim teminatı gibi temel haklar bakımından kadınla erkek arasında fark yoktur.

2. AİLE KURUMUNUN OLUŞMASI ve KORUNMASI

2.1. Evlilikte Erkek ve Kadın

Hz. Peygamber'in “*Nikâh benim sünnetimdir. Benim sünnetimi yapmayan benden değildir. Evlenin! Zira ben, diğer ümmetler karşısında sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim.*”¹⁶ şeklindeki hadisi neslin devamı için aile kurumunun önemi göstermekle beraber yukarıda bahsi geçtiği üzere benzerlikler ve beraberliklerle bir araya gelen erkek ve kadının aile müessesini nasıl kuracaklarına, yürüteceklerine ve koruyacaklarına dair pek çok örnek kendilerine sunulmuştur. Örneğin, İmrân ailesi örnek alınması gereken bir tablo olarak sunulurken,¹⁷ Ebû Leheb ailesinin nasıl bir ceza ile karşılaşacakları ibret alınması gereken bir şekilde insana anlatılmıştır.¹⁸ Ayrıca gündelik hayatta evliliği düşünen kadın ve erkeğe birtakım tavsiyelerde bulunulmuştur. “*Birlikte olacağınız eşler konusunda seçici davranın, denginizle evlenin.*”¹⁹ ve “*Kadınla dört şeyden dolayı evlenilir: Malı, soyu, güzelliği ve dini için. Sen dindar olanını seç. (Aksi halde) fakru zarurete duçar olursun!*”²⁰ bunlardan sadece iki tanesidir. Bu bağlamda Hz. Peygamber dul biriyle evlenen Câbir b. Abdullâh'a keşke bakire biriyle evlenseydin deyince Câbir, dokuz kız kardeşi olduğu için onlara bakacak anaç birisini tercih ettiğini söylemiş, bunun üzerine Hz. Peygamber “*Akıllı davran (eşine karşı görevini ihmal etme)*”²¹ diye uyarmıştır. Muğire b. Şu'be'nin ise

¹⁵ en-Nahl, 16/97.

¹⁶ Ebû Abdullâh Muhammed Yezîd Rebeî Kazvinî, İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce* (Riyad: Mektebetü'l-Meârif, ts.), "Nikâh", 1.

¹⁷ Şüphesiz, Allah, Adem'i, Nûh'u, İbrâhim ailesini (soyunu) ve İmran ailesini (soyunu) birbirinden gelmiş birer nesil olarak seçip âlemlere üstün kıldı. Âl-i İmrân 3/33.

¹⁸ Ebû Leheb'in elleri kurusun. Zaten kurudu. Ona ne malı fayda verdi, ne de kazandığı O, bir alevli ateşe girecektir, Boynunda bükülmüş hurma liflerinden bir ip olduğu halde sırtında odun taşıyarak karısı da (o ateşe girecektir). Tebbet, 111/1-5.

¹⁹ İbn Mâce, “Nikâh”, 46.

²⁰ Ebû Urve Ma'mer b. Râşid Basrî San'ânî, Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'* (Beyrut: Meclisü'l-İlmî, 1403), 11/304; Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâil, Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2002), 1/Nikâh 16; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc b. Müslim Kuşeyrî, Müslim, *Sahîhu Müslim* (Riyad: Dâru Taybe, 2002), Radâ'; Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed (385/995) Dârekutnî, *Sünenü Dârekutnî* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2004), Nikâh 1.

²¹ Buhârî, “Büyû”, 34.

evlenmek istediğini öğrenince evleneceği kıza bakmasını ve ona göre karar vermesini tavsiye etmiştir.²²

Evlenmeyi sünneti olarak ifade eden Hz. Peygamber buna rağmen sakıncalı gördüğü durumlarda evliliklere müsaade etmemiş veya hoş görmemiştir. Makıl b. Yesar'ın anlattığına göre, adamın biri Resûlullah'a geldi, "ben mevki ve soy sahibi olan fakat doğurmayan bir kadın buldum, onunla evleniyim mi? diye sordu, Hz. Peygamber olumsuz cevap verdi, sonra adam ikinci defa geldi, yine reddetti, sonra üçüncü defa geldi, yine reddetti ve "doğurgan ve size sevgisi derin biri ile evlenin, ben diğer milletlere karşı sizin çokluğunuzla övüneceğim" buyurdu.²³ Ayrıca Mekke'de beraber olduğu hayat kadını Anâk ile Medîne'de evlenmek isteyen Mersed b. Ebî Mersed'e izin vermemiş ve bu olay sonrası Nûr sûresi 3. ayeti nâzil olmuştur.²⁴ "Zina eden erkek ancak, zina eden veya Allah'a ortak koşan bir kadınla evlenir. Zina eden bir kadınla da ancak zina eden veya Allah'a ortak koşan bir erkek evlenir. Bu mü'minlere haram kılınmıştır."²⁵

İslâm toplumu kendisine yöneltilen bu öğretiler ışığında aile kavramına değer vermiş, cahiliye döneminden kalma saçma adetler bir bir sona ermeye başlamıştır. "Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır. Ben de aileme karşı en hayırlı olanınızdır"²⁶ ve "Hepiniz birer sorumlusunuz ve hepiniz yönettiklerinizden mesulsünüz. Devlet başkanı bir sorumludur ve yönettiklerinden mesuldür. Evin beyi bir sorumludur ve yönettiklerinden mesuldür. Evin hanımı da bir sorumludur ve yönettiklerinden mesuldür. Hizmetçi de efendisinin malı üzerinde bir sorumludur ve yönettiklerinden mesuldür."²⁷ buyuran Hz. Peygamber, aile kavramının ne denli sorumluluk gerektiren bir iş olduğunu göstermiştir.

Sevgi üretim mekânı olarak adlandırabileceğimiz bu kurumun toplumun yapısını ve kalitesi doğrudan etkilediği düşünülecek olursa kadın ve erkeğe ne kadar büyük yük düştüğü daha iyi anlaşılır olacaktır. Ancak insan her zaman güzel ve mutlu bir hayat temposu tutturamayabilir. Çünkü insan sosyal bir varlık olduğu kadar

²² Muğire b. Şu'be bu tavsiye üzerine kızın ailesine kızlarına talip olduğu bildirmiş ancak olumsuz cevap almıştır. Durumdan haberdar olan kız eğer bunu Hz. Peygamber emrettiyse bakabilirsin, aksi takdirde razı değilim diye karşılık vermiş. Muğire b. Şu'be emrin bizzat Hz. Peygamber tarafından verildiğini söyleyince görüşülmüş ve evlenme gerçekleştirilmiştir. İbn Mâce, "Nikâh", 9.

²³ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 3.

²⁴ Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. Alî Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî* (Riyad: Mektebetü'l-Meârif, t.s.), "Nikâh", 12; Ebû Bekr Ahmed b. Alî Râzî, *Cessâs, Ahkâmü'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru İhyâ't-Türâsi'l-Arabî, 1405), V/107; Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, Ebû Nuaym, *Ma'rifetu's-Sahâbe* (Riyad: Dâru'l-Vatan, 1988), V/2562; Ebû'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdurrahmân b. Yûsuf, *Mizzî, Tuhfetü'l-Esrâf, bi Ma'rifeti'l-Etrâf* (b.y.: Mektebetü'l-İslâm, 1983), I/255; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, *Kurtubî, el-Câmi' li-Ahkâmü'l-Kur'ân (Tefsîru'l-Kurtubî)* (Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1964), 492.

²⁵ en-Nûr, 24/3.

²⁶ Tirmizî, "Menâkıb", 63.

²⁷ Buhârî, "İstikraz", 20.

biyolojiktir ve fizyolojiktir. Yorulur, üzülür, küser hatta zaman zaman birbirine kızan eşlerin bu noktada karşılıklı anlayış içinde olmaları gerekmektedir. Bunun en güzel örneği Hz. Aişe'nin anlattığı şu olaydır: Rivayete göre bir gün Hz. Peygamber eşi Âişe'ye “*Ben senin benden memnun olduğun ve bana kızdığın zamanı biliyorum*” deyince Hz. Aişe bunu nasıl anladığını sormuş, Hz. Peygamber de söylerine şu şekilde devam etmiştir: “Sen, benden memnun olduğunda, ‘*Hayır, Muhammed’in Rabbi hakkı için olmaz.*’ dersin. Bana kızdığında ise, ‘*Hayır, İbrahim’in Rabbi hakkı için olmaz.*’ dersin.” Bu tespite şaşırın Hz. Âişe eşler arasında var olan muhabbeti gösteren şu güzel itirafı yapmıştır: “*Evet ama Allah'a yemin olsun ki ey Allah'ın Resûlü, ben senin sadece isminden uzak kalabilirim.*”

2.2. Evlilikte Dış Etkenler

Her ne kadar büyük rol kadın ve erkekte görülse de evlilik kurumu çok komplike bir yapıya sahiptir. Günümüzde bile yaygın olarak kullanılan “evlenirken sadece kızla erkek değil aileler de birbiriyle evlenmiş olur” söylemi -tartışmaya açık olsa da- aslında bu durumu göstermek için kullanılmaktadır. Bizde durum ailenin iç işlerine karışmak gibi algılsa bile normalde vurgulanmak istenen şey yaşanacak olumsuz durumlarda ailelerin yapıcı birer destek kuvveti olarak devreye girmesidir. Gerçekten de bazen eşler arasında yaşanan istenmeyen olaylar karşılıklı çözümlenemez bir hale gelebilir. Bu esnada aile büyüklerinin devreye girmesi gerekebilir. Kur’ân-ı Kerîm bu durumu “Eğer karı-kocanın arasının açılmasından endişe ederseniz, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf (arayı) düzeltmek isterlerse, Allah da onları uzlaştırır. Şüphesiz, Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdardır.”²⁸ ayeti ile açıklığa kavuşturmuştur. Ailenin korunup gözetlenmesi adına önemli bir hamle olan bu hareket çoğunlukla olumsuz durumun olumluya dönmesine vesile olmaktadır.

Medîne döneminde yaşanan şu hadise bunu çok güzel bir şekilde ifade etmektedir. Hz. Fatıma ve Hz. Ali tartışmışlar ve bu nedenle aralarında geçici bir kırgınlık olmuştu. Kızının evine gelince durumu sezen Hz. Peygamber neler olduğunu sorunca Hz. Fatıma, “*Aramızda bir şey var. Bana kızdı, çıkıp gitti. Gündüz uykusunu yanımda uyumadı.*” diye cevap vermişti. Bunun üzerine Allah Resûlü hemen Ali'yi aramaya koyuldu onu mescidin bir köşesinde uzanmış vaziyette buldu. Evdeki yatağını bırakıp toz toprak içinde uyuyan Hz. Ali'ye, “*Kalk! Ey Ebû Turâb!*” diye seslenen Hz. Peygamber yaptığı latife ile kalplerin yumuşamasına ve kızı ile damadı arasının düzelmesine vesile olmuştu.²⁹ Böylece O, senin oğlun benim kızım şeklinde bir ayırım yapmadan büyüklerin eşler arası problemlere nasıl yaklaşım sergileyeceğini öğretmiş oluyordu. Arapça’da “üsre” kelimesiyle “diru’l-hasîne – korunaklı zırh”³⁰ olarak ifade edilen aile kavramı zaten bunu apaçık bir şekilde göstermektedir. Bu yüzden eş, çocuk ve diğer yakın akrabalar aile kavramını beraber

²⁸ en-Nîsa, 4/35.

²⁹ Müslim, “Fedâilü’s-Sahâbe”, 38.

³⁰ Ebü’l-Fazl Cemâleddin Muhammed b. Mükrem, İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab* (Kâhire: Dâru’l-Meârif, ts.), 2/77.

oluşturur ve korur. "Akrabalık ilişkilerinizi sürdürübilmeniz için sülalenizi tanıyınız. Çünkü akrabalar arası bağların canlı tutulması ailede sevgi bağlarını güçlendirir, insanı varlıklı kılar, ömrü uzatır."³¹ diye buyuran Hz. Peygamber buna dikkat çekmektedir.

Akrabalar olumsuz durumlardan bir tampon görevi üstlendiği gibi demin ifade ettiğimiz gibi evlilik kurumunun iç işlerine doğrudan müdahil olduklarında tahrip edici de olabilmektedirler. Örneğin, kayın biraderine bir kadını cinsel duyguları çağrıştıracak şekilde anlattığına şahit olan bir kişiye Allah Resûlü, "Bu kişi, bir daha yanımıza gelmesin"³² buyurarak aile mahremiyetinin ne kadar hassas olduğunu göstermiştir. Günümüzde bile pek çok ailenin dağılmasına sebebiyet veren aile içi/dışı dedikodu, laf getirip götürmelere de "Kadını, kocasına karşı dolduran bizden değildir"³³ şeklinde bir uyarıyla mani olmaya çalışmıştır. Dağılma ve bozulmaya karşı önlemler alan Hz. Peygamber buna mukâbil yuva kurulması ve evlilik yolunun açılması için de birtakım tavsiye ve yönlendirmelerde bulunmuştur. Özellikle maddi ve manevi yoksunluk çeken kişilerle bizzat ilgilenmiş³⁴ "Sizden bekar olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin. Eğer bunlar yoksul iseler, Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir."³⁵ ayet-i kerimesi mucibince onlara yardımda bulunmuş ve "İyi erkeklerle iyi kadınları (birbirleriyle) evlendirin."³⁶ çağrısıyla toplumsal bir duyarlılık kazandırmaya çalışmıştır.

2.3. Zorla Evlilik ve Mehir

Evlilik konusunda yaşanan en büyük problemlerden birisi günümüzde bazı bölgelerde hala var olan zorla evlendirmedir. Oysa "icâb" ve "kabil" gibi temel iki öğesi olan nikah akdinin özellikle kadın haklarını hiçe sayacak şekilde uygulanması dinimizce kesin olarak reddedilmiş ve "Kendi onayı alınmadıkça dul kadınla, kendisinden izin alınmadıkça da bakire kız ile nikah yapılmaz" düsturu benimsenmiştir.³⁷ Var olan durumu çok net bir şekilde ortaya koyan bir rivayete göre Hz. Peygamber'e gelerek babasının kendisini itibar kazanmak için kardeşinin oğlula evlendirdiğini söyleyen bir kız, bu durumda nasıl bir hakkının olduğunu öğrenmek istemiştir. Hz. Peygamber kızın babasına haber göndererek eğer fikri sorulmadan evlendirildi ise genç kıza seçim hakkı tanınması gerektiğini söyleyeceği esnada kız, "Ey Allah'ın Resulü! Babamın yaptığı işi (aslında) onaylamıştım. Ancak (nikah konusunda) kadınların da söz hakkı olup olmadığını öğrenmek istedim." demiştir.³⁸

³¹ Tirmizî, "Birr", 49.

³² Buhârî, "Nikâh", 114.

³³ Ebû Dâvûd, "Talâk", 1.

³⁴ Mehir verebilecek maddi güce sahip olmayan Abdülmüttalib b. Rebîa ve Fadl b. Abbas'a kendi bütçesinden pay ayırarak, mehirlerini ödemiş ve evlenmelerini sağlamıştır. Ebû Dâvûd, "İmâre", 19-20.

³⁵ en-Nur, 23/32.

³⁶ Ebû Muhammed Abdullâh Abdurrahmân b. Fazl b. Behrâm, Dârimî - Hüseyin Selim, *Dârimî* (Riyad: Dâru'l-Muğnî, 2010), "Nikâh", 10.

³⁷ Buhârî, "Nikâh", 42.

³⁸ Nesâî, "Nikâh", 36.

Başka bir örnekte ise İbn Ömer'den rivayet edildiğine göre; teyzesinin kızı, Osman b. Maz'un'la evlenmişti. İbn Ömer diyor ki: Kızının annesi Hz. Nebi'ye (sav) giderek, "Allah var, kızım bu işten hiç memnun değil." dedi. Resûlullah (sav), Osman'a, kızıdan ayrılmasını emretti, O da ayrıldı. Daha sonra Hz. Peygamber buyurdular ki: "*Kadınları, görüşlerini almadan evlendirmeyin.*" Şayet susarlarsa bu onların izni demektir."³⁹

Evlenmede irade hakkıyla beraber İslâm, kadına *mehir*⁴⁰ denilen özel bir hak tanımıştır.⁴¹ Müsemmâ, muaccel, müeccel gibi türleri bulunan mehir kadının nikah akdi sonucu kazandığı mal olarak tanımlanmıştır.⁴² Her ne kadar tanımında "mal" lafzı geçse de günlük hayatta bazı nikâh sözleşmelerinde farklı uygulamalar söz konusu olmuştur. Örneğin Hz. Peygamber maddi imkânsızlıktan dolayı bir sahabîyi ezberinde bulunan sureleri eşine öğretmesini söylemiş,⁴³ Ümmü's-Süleym evleneceği Ebû Talhâ'dan mehir olarak sadece Müslüman olmasını istemiştir.⁴⁴ Fezâreoğulları'ndan bir kişi ise bir çift ayakkabı karşılığında evlenirken,⁴⁵ başka bir sahabîye Hz. Peygamber demir bir yüzük bile olsa kadına hakkını vermesini söylemiştir.⁴⁶ Kadınları da mehir konusunda aşırı gitmemeleri ve çağdaşlarıyla uyum sağlayacak şekilde miktar belirlemeleri noktasında uyarılmış ve "*Kadınların en bereketli olanı, mehir konusunda en fazla kolaylık sağlayanıdır.*" buyurmuştur.⁴⁷ Geçici nikâh olarak bilinen ve mehirsiz olarak yapılan *müt'a*⁴⁸ ise kıyamete kadar yasaklanmıştır.⁴⁹

³⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed Nisâbü'rî, Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek 'ale's-Sahihayn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990), XI/181.

⁴⁰ Sözlükte "ücret" manasına gelen mehir, nikâh esnasında veya sonrasında verilen para veya malı ifade eden bir terim olup Yahûdîlikte "Mohar" veya "Mahrâ", Hırsitiyanlıkta ise şekil bakımından biraz farklı olsa da "Drahoma" şeklinde anılan uygulamadır. Örneğin Musa peygamber evleneceği kız için sekiz yıl kayınpederinin yanında çalışmıştır. Ali Osman Ateş, *İslâm'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2004), 251-253; M. Akif Aydın, "Mehir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/389-391.

⁴¹ Kadınlara mehirlenmesini (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin. Eğer kendi istekleriyle o mehirin bir kısmını size bağışlarsa, onu da afiyetle yiyin. en-Nisâ 4/4. Hz. Peygamber'in Cüveyriye ile evliliğinde mehir olarak 40 ya da tüm Benî Mustalık esirlerini azat ettiği ve ayrıca 400 dirhem mehir verdiği, Meymûne, Ayşe, Sevde, Zeynep bnt. Cahş, Hafsa, Ümmü Habîbe, Zeynep bnt. Huzeyme'ye de 400 dirhem mehir belirlediği ifade edilmiştir. Bkz. Ebu Abdullâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd, Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megâzî* (Beyrut: y.y., 1984), 1/412; Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb Himyerî Me'ârifî İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (b.y.: y.y., 1955), 2/296.

⁴² Ayrıca günümüzde özellikle doğu ve güneydoğu bölgelerimizde hala var olduğu ifade edilen "berdel" ve cahiliye döneminde "şiğar" olarak bilinen, mehri ortadan kaldıracak her türlü uygulama yasaklanmıştır. Buhârî, "Nikâh", 29; Ateş. *İslâm'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri*, 253.

⁴³ Buhârî, "Nikâh", 6, Müslîm, "Nikâh", 76, Ebû Dâvûd, "Nikâh", 31; Tirmizî, "Nikâh", 22; Nesâî, "Nikâh", 62.

⁴⁴ Nesâî, "Nikâh", 63.

⁴⁵ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 30-31, Tirmizî, "Nikâh", 21.

⁴⁶ Buhârî, "Nikâh", 52.

⁴⁷ Hâkim *Müstedrek*, 2/194.

⁴⁸ İbrahim Kâfi Dönmez, "Müt'a", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/174-180.

⁴⁹ Müslim, "Nikâh", 21; Dârimî, "Nikâh", 16.

Bunların yanı sıra içerisinde mehir olsa da cahiliye döneminden kalma tüm evlilik türleri geçersiz sayılmıştır. Hz. Âişe bu durumu şöyle anlatmaktadır: “Cahiliye döneminde dört türlü nikâh vardı. En yaygın olanı, (insanların bugün yaptıkları gibi) aile büyüklerinin onayı alınıp mehir miktarı belirlendikten sonra yapılan nikâh idi. İkincisi ise bir erkeğin eşini, toplumun önde gelenlerinden birine göndererek onunla birlikte olmaya zorladığı, eşinin ondan hamile kaldığı belli olana kadar eşine yaklaşmayarak onun nesebinden, asaletinden istifadeyi amaçladığı nikâh idi. Üçüncü nikâh çeşidi, kadının doğurduğu çocuğu beraber olduğu erkeklerden birini seçerek ona nispet etmesiyle yapılıyordu. Sonuncu nikâh çeşidi ise evlerinin önüne bayrak şeklinde birer işaret asarak erkekleri davet eden ve birçok erkekle beraber olan kadınların, doğumdan sonra, benzerlikten akrabalık tespit etme konusunda tecrübeli kimseleri çağırarak hangi erkeğe benziyorsa çocuğu ona nispet ettikleri nikâh idi. Muhammed (sav) hak (olan din) ile gönderilince, insanların bugün uyguladıkları nikâh dışındaki bütün cahiliye nikâhlarını iptal etti.”⁵⁰

2.4. Evlilik Merasimleri ve Çeşitli Uygulamalar

Evlilik merasimleri, erkek tarafı ve kadın tarafı gibi temel benzerliklerin yanında coğrafi şartlara, ekonomik duruma, inanç ve yaşayışa göre toplumdan topluma farklılıklar arz etmektedir. Sevinç paylaşımı, mutluluğun ilanı olarak insanların birbiriyle çeşitli şekillerde bir araya geldiği bu merasimler şehrin ve toplumun gündelik hayatı hakkında önemli ipuçları veren vakialardan biridir. Her konuda olduğu gibi ölçülü olma ve hududu aşmama hususunda uyarılarda bulunan Hz. Peygamber, içki içmek, israf etmek, gösterişe düşmek, kadın-erkek haklarını çiğnemek gibi her türlü davranıştan uzak kalmak şartıyla eğlenmeye ve bu tip törenler icra etmeye izin vermiştir. Kaynaklarda yer alan Hz. Fatıma ve Hz. Ali'nin evlilik anlatısı bu durumu teyit etmektedir.

Rivayete göre evlilik kararı verilince düğün hazırlıkları başlamış. Hz. Aişe ve Hz. Ümmü Seleme, Fatıma'yı gelin olarak hazırlayıp Ali'nin odasına götürmüşler, gelin odasına Mekke ile Mina arasında yer olan Batha taraflarından getirilen yumuşak toprak yaymışlardır. Daha sonra düğün hazırlıklarına (karı koca için iki tane) yastık doldurulması ve kabartılması, düğün ikramı olarak (misafirlere) kuru hurma ve kuru üzüm ile şerbet ikram edilmesiyle devam edilmiştir. Ayrıca odaya üstüne elbise atılacak ve su kabı asılacak bir ağaç parçası konulmuştur.⁵¹ Bir parça kadife, su tulumu ve içi güzel kokulu ızdır otuyla doldurulmuş bir yastıktan ibaret olan Hz. Fatıma'nın çeyizinin⁵² getirilmesiyle de hazırlıklar sona ermiştir. Günümüzde yapılanlara göre gayet sade ve mütevazı olan bu hazırlıklar meşru daire içerisinde evlilikte yapılması gerekenleri göstermesi açısından oldukça önemlidir. Sadece mekânların değil gelin ve

⁵⁰ Buhârî, “Nikâh”, 37; Ebû Dâvûd, “Talâk”, 32-33.

⁵¹ İbn Mâce, “Nikâh”, 24.

⁵² Nesâî, “Nikâh”, 81.

damadın süslenmesi, kokulanması ve özel hazırlıklar yapması makul davranışlardır. Nitekim Hz. Aişe'yi annesi süsleyerek evliliğe hazırlamıştır.⁵³

Evlilik öncesinde yapılan kız isteme, söz, nişan gibi uygulamaların bu dönemde var olduğu, hepsinin kendine göre birtakım şartları olduğu ifade edilmektedir. Daha önce zikri geçtiği gibi Muğîre b. Şu'be bir kıza talip olmuş onu ailesinden istemiştir.⁵⁴ "Birinci talip vazgeçmeden veya sizin istemenize izin vermeden dünürcü olmayın."⁵⁵ buyuran Hz. Peygamber, Hz. Aişe ile üç yıl nişanlı kalarak⁵⁶ adeta evlilik konusunda adaylara örneklik teşkil etmiştir. Ayrıca Şevval ayında⁵⁷ evlilik gerçekleştiren Hz. Peygamber, günümüzde yaygın olarak karşımıza çıkan "iki bayram arası evlenilmez" sözünün batıl olduğunu ortaya koymuştur.

Evlilik merasimlerinin en belirgin özelliklerinden birisi, hiç şüphe yok ki düğün eğlenceleridir. Bütün eşe dosta ilanın yanı sıra tüm davetlileri kapsayacak şekilde bir yer hazırlanmasıyla devam eden düğünlerin helal daire çerçevesinde olması, israfa ve gösterişe düşmeden yapılması emredilmiştir. Hz. Peygamber'in "Düğün yapacağınız zaman onu duyurun, herkese açık yerlerde (mescitlerde) yapın ve def çalın" ve "(Haram olan ilişki) ile helal olan (nikâh) arasındaki ayırıcı özellik, def çalmak ve şarkı söylemek (suretiyle duyurmaktır)."⁵⁸ şeklindeki ifadesi topluma bir ışık tutmuştur. Hatta Nübeyt b. Câbir ile Fâriğa'nın evlilik merasimlerinde eğlence amaçlı Zeynep adında bir şarkıcıyı⁵⁹ getirmelerini tavsiye eden Hz. Peygamber, damat evine giderken de onlara şöyle demelerini buyurmuştur:

أَتَيْنَاكُمْ أَنْتَيْنَاكُمْ فَحَيُّوْنَا نُحْيَاكُمْ

"Size geldik, size geldik. Selamlayın bizi, selamlayalım sizi"⁶⁰

Haram ilişki (zina) ve helal ilişki (nikâh) arasındaki temel farkın da eğlenmek suretiyle (def, şarkı vb.) "ilan edilmek" olduğunu belirtmiştir.⁶¹

53 İbn İshâk, 255-256; Buhârî, "Menâkibu'l-Ensâr", 44.

54 İbn Mâce, "Nikâh", 9.

55 Buhârî, "Nikâh", 46.

56 Buhârî, "Menâkibu'l-Ensâr", 44.

57 Müslim, "Nikâh", 73.

58 Tirmizî, "Nikâh", 6.

59 Hz. Peygamber başka bir düğün için ise Hz. Aişe'ye Ernebi tavsiye etmiştir. Bkz. Müslim, Nikâh 44; Muhammed Abdülhay b. Abdilkebir b. Muhammed Hasenî İdrîsî, Kettânî, Nizâmü'l-Hukûmeti'n-Nebeviyyeti (Terâtübü'l-İdâriyye) (Beyrut: Dâru'l-Erkâm, t.s.), 2/79-80.

60 Ahmed b. Hanbel, Müsned, ed. Ahmed Muhammed Şakir (Kahire: Daru'l-Hadis, 1995), 23/380; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hâcer Askalânî, Fetahu'l-Bârî bi-Şerhi Şahîhi'l-Buhârî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379), 9/288.

61 Tirmizî, Nikâh 6.

Düğün eğlencelerinin bir başka tarafı da “velîme” ve “saçı”⁶² olarak bilinen uygulamalardır. Günümüzde çoğu yöremizde hala devam eden velîme⁶³ yani düğün yemeği ve saçları yani şeker, badem, para vb. şeylerin katılımcıların -özellikle çocukların- üstüne saçılması ve onların kapışılması şeklinde ortaya çıkan bu uygulamalar, Medîne toplumunda var olan düğün eğlencelerinin en güzel örneklerindedir. Örneğin, Hz. Peygamber ensârdan bir kişinin düğününe katılmış, nikah kıyıldıktan sonra def çalınmaya başlanmış ve ellerinde içi badem ve şeker dolu tabaklarla cariyeler içeri girmiş ancak kimse elini tabaklara uzatmamış. Hz. Peygamber de “*Kapışmıyor musun ya da yağmalamıyor musunuz?*” diye sorunca ordakiler “*ey Allah’ın Resulü sen bizi yağmadan men etmedin mi?*” diye cevap vermiş, Hz. Peygamber de “*ben sizi askeri yağmalamadan men ettim*” buyurarak badem ve şeker saçılmasına müsaade etmiş herkes kapmak için birbiriyle yarışmıştır.⁶⁴ Daha yeni evlenmiş olan Abdurrahmân b. Avf’a ise, “*Bir koyun keserek de olsa velîme (düğün yemeği) ver!*”⁶⁵ şeklinde bir tavsiyede bulunmuştur. Safiyye annemizle olan evliliğinde kendisi velîme olarak hays,⁶⁶ sevîk⁶⁷ ve hurma dağıtmış, bir sahabî ise “tevr” denilen özel bir hurma şırası (şerbeti) ikram etmiştir.⁶⁸ Ancak eğlencenin dozunu kaçırmama noktasında velîmenin ilk iki gün verilebileceğini üçüncü güne sarkan velîmenin gösteriş olacağı⁶⁹ uyarısını yaptığını belirtmeliyiz.

3. Aile Kurumunun Yıkılması: Boşanma

Gündelik hayatın gerçeklerinden yüce yaratıcıya en sevimsiz gelen meşru haklardan biri olan talak (boşanma),⁷⁰ önemi üzerinde durduğumuz aile kavramını ve kurumunu bitiren sosyal bir olaydır. Dilediği kadar evlenmenin ve boşanmanın serbest olduğu bir toplumun sağlıklı olması imkânsızdır. Tüm haksızlıklara ve zulümlere bir çözüm getiren İslâm dini toplumun daha yaşanabilir ve sağlam olması adına evliliğe getirdiği bazı kuralları boşanma konusunda da uygulamış böylece

⁶² Anadolu’nun kimi yerlerinde gelenek olarak, düğün töreninde gelinin başından saçılan çiçek, şeker, arpa, pirinç, para vb. karışımından oluşan şeyler.

⁶³ Velîmeye ayrıca “velîmetü urs” ve “taâmu’l-urs” da denilmiştir. Yahûdîlik ve Hıristiyanlıkta adetlerinde olduğu da ifade edilmiştir. Müslim, Nikâh 98, 101; İbn Mâce, “Nikâh”, 25; Ateş, 250.

⁶⁴ Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî, Beyhâkî, *Delâilü’n-Nübüvve* (Beirut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1405), 7/288; Kettânî, *Nizâmü’l-Hukûmeti’n-Nebeviyyeti (Terâtibü’l-İdâriyye)*, 2/101.

⁶⁵ Mâlik b. Enes, *Muvatta’*, “Nikâh”, 47; Buhârî, “Büyü”, 1; Müslîm, “Nikâh”, 87; Tirmizî, “Nikâh”, 10; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 30; Nesâî, “Nikâh”, 67. Araplarda sadece evlilikte yemek verilmezdi. Mesela davet yemeklerine “me’dube”, ziyaret edene verilen yemeğe “tuhfe”, doğum için verilen yemeğe “hurs”, bebeğin saçları kesilince verilen yemeğe “akîka”, sünnette verilen yemeğe “azîra” yeni eve girdiğinde verilen yemeğe “vekîra” denilir. Bu yemeklerin isimleri genelde veriliş amacına matuftur. Mesela vekîra, kuşun yuvasına girmesini ifade eden “vkr” gelmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Nebi Bozkurt, *Hadiste Folklor-Eğlence* (İstanbul: İFAV, 1997), 67.

⁶⁶ Kavrulmuş hurma, yağ ve kavut yemeği. Buhârî, “Nikâh”, 12.

⁶⁷ Kavrulmuş un yemeği. Buhârî, “Nikâh”, 71.

⁶⁸ Buhârî, “Eşribe”, 7.

⁶⁹ İbn Mâce, “Nikâh”, 35; Tirmizî, “Nikâh”, 10.

⁷⁰ Ebû Dâvûd, “Talak”, 3; İbn Mâce, “Talak” 1.

özellikle kadınların hakları koruma altına alınmıştır. Yüce Allah, zihar diye bilinen eski ve yanlış bir uygulamanın günlük hayatta yer almaması gerektiğini gönderdiği ayetler ile duyurmuştur.⁷¹ Ayrıca eskiden olduğu gibi her an her şekilde boşanma olamayacağı, bunun en son çare olması gerektiği zikredilirken “*Kadınları boşayacağınızda onlar için belirlenmiş iddeti gözeterek şekilde boşayın*”⁷² ayetiyle bir yöntem öğretilmeye çalışılmıştır. Biz işin muamelat ve usûl tarafıyla ilgilenmediğimiz için kısaca bahsettiğimiz boşanma konusunda günlük hayatta yaşanmış şu olay ile iktifa edeceğiz. Rivayete göre Habîbe bnt. Sehl adında Medîneli bir kadın Sâbit b. Kays ile evlenmiş ancak yaşadıkları şiddetli geçimsizlik nedeniyle sıkıntıya düşmüştür. Durumun daha kötüye gideceğini düşünen Habîbe mazaretlerini Hz. Peygamber’e ileterek ayrılmak istediğini belirtir. Hz. Peygamber Sâbit’i de çağırıp konuştuktan sonra ayrılmaları yönünde karar verir.⁷³ Bu rivayet bize artık kadınların da sıkıntıya düştüklerinde ayrılma kararı verebileceğini, karşılıklı hakların korunarak son merhalede birbirine zarar vermeden ayrılacaklarını göstermektedir. Ayrıca boşanma sonucunda ortaya çıkabilecek nafaka, çocukların bakımı, mehir gibi mali yükümlülük getirecek durumlar için de önlemler alınması gerektiği hatırlatılmaktadır.⁷⁴

SONUÇ

Aile tarih boyu toplumsal yapının en önemli mekânlarından birisi olmuştur. Kadın ise ailenin en kutsal ve önemli unsuru olarak dikkat çekmiştir. Kutsal bir mekânın, kutsal bir ögesi olduğu halde kadın, toplumsal eşitlik haklarından zaman zaman mahrum kalmış, çoğu toplumlarda değersiz bir mal olarak görülmüştür. Cahiliye dönemi de bunun en canlı örneklerinin yaşandığı bir dönem olarak İslâm Tarihi’nde dikkat çekmektedir.

Hz. Peygamber’in nübüvveti ve yeni bir toplum oluşturma çabası içerisinde aile kavramı içerisinde barındırdığı saygınlık ve kutsallığı yeniden üretmeye başlamış ve aile toplumun en önemli kurumlarından birisi haline dönerken, kadın da hak ettiği değeri elde etmiştir. Böylece özellikle Medine dönemiyle beraber toplumsal yapının kalitesi, aile kavramının geçirdiği bu yapısal form sayesinde önemli ölçüde artmıştır.

Kadınlara yönelik olumsuz algıyı yıkmak üzere cahiliye döneminde gerçekleşen uygunsuz ve çirkin evlilik türleri yasaklanmış kadına ve erkeğe kendilerine uygun,

⁷¹ Allah, kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü işitmiştir. Allah, sizin sürdürdüğünüz konuşmayı (zaten) işitmekteydi. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir. İçinizden kadınlarına zihar yapanlar bilsinler ki, o kadınlar onların anaları değildir. Onların anaları ancak, kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar (zihar yaparlarken) hoş karşılanmayan ve yalan bir söz söylüyorlar. Şüphesiz Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır. Kadınlardan zihar yaparak ayrılıp sonra da söylediklerinden dönecek olanlar, eşleriyle birbirlerine dokunmadan önce, bir köle azat etmelidirler. İşte bu hüküm ile size öğüt veriliyor. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır. Mücadele 58/1-3.

⁷² Talak, 65/1.

⁷³ Ebû Dâvûd, “Talâk”, 17-18.

⁷⁴ Talâk 65/2.

denk ve sosyal durumları göz önüne alınarak eş bulmaları tavsiye edilmiştir. Kadın böylece gündelik hayatta kendisine daha çok yer bulurken müşterek hayat şartları eşliğinde birtakım görev ve sorumluluklar yeniden taksim edilmiştir.

Aile müessesinin oluşumunda kadın ve erkeğe düşen görevler olduğu kadar akraba ve yakın çevreye de önemli görevler düşmektedir. Ailenin iç işlerine karışmak, mahremiyeti zedeleyecek tutum ve davranışlar sergilemek, laf götürüp getirmek gibi tüm olumsuz durumlar hoş görülmemiş gerektiğinde bu tip kişilere yaptırımlar uygulanmıştır.

İsrafa ve aşırılığa kaçmadan yapılan evlilik hazırlık ve merasimleri, helal sınırları içinde sergilenen eğlenceler gündelik hayatın bir parçası olarak görülmüş, bu tip etkinlikler herkese ilan edilerek birlik ve beraberliği artıracak en önemli zaman dilimleri olmuştur.

Aile hayatının olumsuz seyrettiği ve herhangi bir kurtarma ihtimalinin olmadığı durumlarda boşanma da evlenme gibi bir hak sayılmış, hoş görülme bile bazı aileler bu sebeple ayrılmaya karar vermişlerdir. Bu durum kadının evlilik ve boşanma gibi haklarının bulunmadığı cahiliye dönemine göre önemli bir gelişme olarak düşünülebilir. Bu durum kadının gündelik hayatta daha fazla var olmasına katkı sağlamıştır.

Her nikah geleceğe bir ümitle kıyılır ve aile kurumu ancak karşılıklı sevgi, saygı, anlayış, adalet ve bilinç gibi sabiteler ile sağlam kalabilir. Eğer biz bugün kendi ailelerimizi ve aile kurumumuzu koruyup kollamak istiyorsak elmanın yarısı gibi, aynanın yansıması gibi hareket etmeliyiz.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. ed. Ahmed Muhammed Şakir. Kahire: Daru'l-Hadis, 1995.
- Ateş, Ali Osman. *İslâm'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2004.
- Aydın, M. Akif. "Mehir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/389-391. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Bakay, Gönül vd. (ed.). *Kadın ve Mekan Tutsaklık mı? Sultanlık mı?* İstanbul: Turkuvaz Kitap, 2010.
- Beyhâkî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî. *Delâilü'n-Nübüvve*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmîyye, 1405.
- Bozkurt, Nebi. *Hadiste Folklor-Eğlence*. İstanbul: İFAV, 1997.
- Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâil. *Sahîhu'l-Buhârî*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2002.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî Râzî. *Ahkâmu'l-Kur'ân*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1405.
- Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed. *Sünenü Dârekutnî*. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2004.

- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh Abdurrahmân b. Fazl b. Behrâm Selim, Hüseyin. *Dârimî*. 4 Cilt. Riyad: Dâru'l-Muğnî, 2010.
- Dönmez, İbrahim Kafi. "Müt'a". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/174-180. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvûd*. 1 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, ty.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî. *Ma'rifetu's-Sahâbe*. 7 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1988.
- Hâkim en-Nîsâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muham-med Nîsâbü'rî. *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990.
- İbn Hâcer Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Şahîhi'l-Buĥârî*. XIII Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb Himyerî Me'ârifî. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. 2 Cilt. b.y.: y.y., 1955.
- İbn Mâce, Ebû Abdullâh Muhammed Yezîd Rebeî Kazvinî. *Sünenü İbn Mâce*. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, ty.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâleddin Muhammed b. Mükrem. *Lisânu'l-Arab*. 55 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Meârif, ty.
- Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdilkebir b. Muhammed Hasenî İdrîsî. *Nizâmü'l-Hukûmeti'n-Nebeviyyeti (Terâtibü'l-İdâriyye)*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Erkâm, ty.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân (Tefsîru'l-Kurtubî)*. Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1964.
- Ma'mer b. Râşid, Ebû Urve Ma'mer b. Râşid Basrî San'ânî. *el-Câmi'*. 11 Cilt. Beyrut: Meclisü'l-İlmî, 1403.
- Massey, Doreen B. *Space, Place, and Gender*. University of Minnesota Press, 1994.
- Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdurrahmân b. Yûsuf. *Tuhfetü'l-Eşrâf, bi Ma'rifeti'l-Etrâf*. 14 Cilt. b.y.: Mektebetü'l-İslâm, 1983.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc b. Müslim Kuşeyrî. *Sahîhu Müslim*. Riyad: Dâru Taybe, 2002.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. Alî. *Sünenü'n-Nesâî*. 1 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, ty.
- Şelebî, Ahmed. *Mukarenetü'l-Edyan*. Kahire: y.y., 1964.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *Sünenü't-Tirmizî*. 1 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, ty.
- Uçar, İlyas. *Hız Muhammed Zamanında Medine'de Gündelik Hayat & Mekânın Üretimi*. Ankara: Fecr, 1. Baskı., 2019.
- Vâkıdî, Ebu Abdullâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd. *Kitâbu'l-Megâzî*. 3 Cilt. Beyrut: y.y., 1984.

Yüceşahin, M. Murat. "Toplumsal Cinsiyet ve Mekânın Karşılıklı İlişkisi: Patriyarkanın Sosyal Mekânı Örgütleyişine Dair Bir Tartışma". *Kadın/Women 2000 Kadın Araştırmaları Dergisi* 17/1 (2016): 73-101.